

Republika Serbii.
Aspekty polityki wewnętrznej i międzynarodowej,
Anna Jagiełło-Szostak (red.), Atut, Wrocław 2016, ss. 298
(Magda Piwińska)

Najnowsza historia funkcjonującej odrębnie od 2006 r. Republiki Serbii związana jest z wieloma przekształceniami formalnymi i prawnymi. Po II wojnie światowej Serbia weszła w skład Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii, która, mimo nasilających się sporów o charakterze narodowościowym, przetrwała do 1991 r. Po rozpadzie Jugosławii Serbia stała się republiką związkową w ramach Federacyjnej Republiki Jugosławii (dalej: FRJ) (1992-2003). FRJ miała być kontynuacją (tzw. *trzecią Jugosławią*) państwa, które, jak pokazało proklamowanie niepodległości przez Chorwację, Słowenię, Macedonię (1991) oraz Bośnię i Hercegowinę (1992), uległo całkowicie, nieodwracalnemu rozpadowi. Władze serbskie nie były jednak w stanie pogodzić się z upadkiem państwa, w którym w pewien sposób dominowały. Stąd, może z nadzieją na utrzymanie idei Jugosławii, zdecydowano się na nadanie nazwy Federacyjna Republika Jugosławii związkowi Serbia – Czarnogóra. Wspierające serbski nacjonalizm rządy Slobodana Milosevicia dobiegły końca w 2000 r., kiedy to do władzy doszedł Vojislav Kostunica. Polityka władz serbskich uległa zmianie, co skutkowało rozwiązaniem FRJ, a w zamian powstaniem państwa o nazwie Serbia i Czarnogóra. Był to kres retoryki stosującej zamiennie pojęcia Serbia – Jugosławia. Federacja Serbii i Czarnogóry rzeczywiście weszła w fazę przemian administracyjnych, politycznych oraz gospodarczych. Funkcjonująca aktualnie Republika Serbii, to wynik proklamowania niepodległości przez Czarnogórę w 2006 r. (s. 9; 15-25).

W związku z wielokrotnie zmieniającym się kształtem państwa, niezwykle istotne, z naukowego punktu widzenia, jest ukazanie aktualnych kierunków polityki wewnętrznej oraz zagranicznej Serbii. Próba jej przedstawienia zajęli się autorzy poszczególnych rozdziałów monografii *Republika Serbii. Aspekty polityki wewnętrznej i międzynarodowej* pod redakcją naukową Anny Jagiełło-Szostak, wydanej w 2016 r. Jest to jedna z nielicznych polskich publikacji uwzględniająca tak szeroki wachlarz zagadnień dotyczących aktualnej polityki Serbii (od aspektów prawnych po kulturowe oraz bezpieczeństwa) zgromadzono wiedzę naukowców z wielu polskich ośrodków badawczych, m.in.: Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego czy też z ośrodków zagranicznych z Sofii oraz

Belgradu. Wśród poruszonych w monografii problemów badawczych A. Jagiełło-Szostak wymienia wpływ konfliktu w byłej Jugosławii na relacje w regionie, przemiany ustrojowe oraz społeczno-ekonomiczne i znaczenie Serbii w Europie Południowo-Wschodniej oraz w strukturach euroatlantyckich. Następną kwestią jest wpływ konfliktów na kształtowanie polityki mniejszościowej, bezpieczeństwa czy polityki społecznej. Trzeci, ujęty w książce problem, to rola Kosowa w Serbii oraz regionie (s. 9-12).

Monografia podzielona jest na dwie części. W pierwszej z nich, zatytułowanej *Aspekty wewnętrzne*, poruszone zostały m.in. kwestie przemian ustrojowych, mających miejsce już od 1990 r., funkcjonującego w Serbii systemu partyjnego, kwestii (niezwykle ważnej w przypadku państw bałkańskich) polityki etnicznej, bezpieczeństwa kulturowego oraz tak skomplikowanego zagadnienia, jak niepodległość Kosowa. Interesującym jest podejście do aspektów determinujących sytuację wewnętrzną w sposób całościowy. Autorzy rozdziałów nie skupiają się jedynie na aspekcie prawnym, ale poruszają również kwestie związane m.in. z kulturą.

Jacek Wojnicki pisze na temat przemian polityczno-ustrojowych, które rozpoczęły się wraz z procesem rozpadu Jugosławii. Początkowo, jak zauważa, zmiany nazywane konstytucyjnymi w rzeczywistości „kontynuują porządki autorytarne”. Za datę ukształtowania się polityki i ustroju z jakim do czynienia mamy w Serbii dzisiaj, Autor uznaje 2008 r. związany z proklamacją niepodległości przez Kosovo. Wojnicki dzieli przemiany na etapy, związane ściśle z osobą Slobodana Miloševića, który rzeczywiście był pewnego rodzaju „hamulcem” dla wprowadzenia zmian, stąd wywód Autora wydaje się być słuszny. Pomijając w niniejszej recenzji szczegółowe nazwy, czy funkcje instytucji z lat 90. XX w. należy uznać za zaletę fakt, iż Wojnicki kwestie związane niejako z genezą dzisiejszego ustroju przedstawia w sposób zwięzły, konkretny, nie skupiając się na szczegółowych kompetencjach powstałych wówczas organów. Przybliża zaś te najważniejsze z punktu widzenia przemian w stronę republiki. Autor również szczegółowo opisuje akt konstytucyjny, co wynika z faktu, że ustawa zasadnicza funkcjonuje w niezminionej formie, zatem stanowi o aktualnym ustroju Serbii. Biorąc pod lupę trzy konkretne fazy zmian zachodzących w tym państwie (po 1990, po 2000 oraz po 2006 r.) w sposób przejrzysty przedstawiono przebieg przekształceń polityczno-ustrojowych Republiki (s. 15-29).

Kontynuacją tekstu Wojnickiego jest rozdział dotyczący systemu partyjnego w Republice Serbii. Podobnie jak poprzedni autor, Marzena Cichosz serbskie partie omawia zaczynając od 1990 r. i, również podobnie, szereguje je według trzech etapów ewolucji systemu politycznego RS. Autorka w każdym z podrozdziałów porusza inny przedział czasowy (1990-2000, 2000, 2000-2016), skupiając się na partiach mających reprezentację w parlamencie, omawiając również stopień poparcia każdej z nich oraz cele i program polityczny. Oczywiście, co jest zasadne, najszerzej omówiona została kwestia partii po 2000 r. Niekwestionowaną zaletą

niniejszego rozdziału jest potwierdzenie każdego wyniku konkretnymi danymi liczbowymi oraz ich przedstawienie w tabelach, co czyni tekst czytelnym i przejrzystym. Oba zaprezentowane wyżej artykuły skupiają się na kwestiach prawno-ustrojowych (s. 31-46).

Kolejne rozdziały recenzowanej pracy dotyczą zagadnień społeczno-kulturowych, uwzględniając prawno-normatywny wymiar problemów. Autorzy skupiają się na polityce etnicznej, opiece społecznej, bezpieczeństwie kulturowym oraz twórczości Dragoslava Mihailovicia. Anna Jagiełło-Szostak rozważa na temat uwarunkowań polityki etnicznej Serbii. Zachowuje ciąg logiczny wywodu, w pierwszej kolejności przedstawiając jak struktura etniczna RS wygląda – składa się z ponad 20 mniejszości, m.in.: Węgrzy, Romowie, Bośniacy z zaznaczeniem konkretnych regionów (m.in. belgradzki – Romowie; Wojwodina – Węgrzy). Niewątpliwie jest to mozaika kulturowa, a przy tym religijna, gdyż w Serbii współistnieją takie wyznania jak: prawosławie (Serbowie), islam (Boszniacy), katolicyzm (Chorwaci), judaizm (Żydzi) oraz protestantyzm (Niemcy). Autorka rozdziału odwołuje się do konkretnych dokumentów, w których ujęte zostały prawa mniejszości. Jagiełło-Szostak używa precyzyjnych pojęć, podpira swoje tezy danymi liczbowymi i wyjaśnia problemy, które wiążą się z wieloetnicznością tego państwa bałkańskiego. Analizowany rozdział podejmuje problematykę niezwykle w tym regionie aktualną, a często (po zakończeniu wojny w Bośni i Hercegowinie) pomijaną w polskich tekstach naukowych. Standaryzacja prawa mniejszości to również rzecz niezbędna w procesie integracji europejskiej, która jest celem Serbii. Jagiełło-Szostak płynnie przechodzi do wniosków, które warunkują proces akcesji do UE polityką wewnętrzną (w tym przypadku polityką dotyczącą praw mniejszości) państwa kandydującego (s. 47-64).

Inne aspekty społeczno-kulturowe to reformy opieki społecznej, które zostały przedstawione przez Nataliję Perisić w rozdziale zatytułowanym *Reformy opieki społecznej między państwem a rynkiem: przypadek Serbii*. Badaczka przedstawia zagadnienia ubezpieczeń społecznych, państwa opiekuńczego, opieki socjalnej, czy ubezpieczeń emerytalnych (s. 65-86).

Na kwestiach kulturowych uwagę skupiają także Autorki rozdziału *Bezpieczeństwo kulturowe Republiki Serbii* – Anna Jagiełło-Szostak oraz Elżbieta Szyszlak. Artykuł zaczyna się od zdefiniowania tej dziedziny, co jest z punktu widzenia czytelnika zabiegiem słusznym, gdyż dla osoby niezwiązanej ze studiami z zakresu bezpieczeństwa może wydać się ono niejasne. Naukowczynie przedstawiają wymiar instytucjonalny bezpieczeństwa kulturowego Republiki Serbskiej wraz z analizą treści poszczególnych dokumentów skupiających się na ochronie kultury. Ponadto poruszają kwestie uwarunkowań oraz wyzwań dla tego wymiaru bezpieczeństwa w Serbii. A. Jagiełło-Szostak oraz E. Szyszlak zwróciły szczególną uwagę na dualizm serbskiej tożsamości, co świadczy o jej wewnętrznej niespójności. „Taki dualizm sytuuje Serbię [...], jako państwo między ‘Wschodem’

i „Zachodem” (s. 87-110). Oba poruszone wcześniej problemy wpisują się w tematykę monografii – aspekty polityki wewnętrznej, jak i zewnętrznej.

Do jednej grupy tematycznej włączyć można również rozdziały dotyczące Kosowa. Kosowo przez Serbię, jak i część państw, jest nieuznawane, pozostaje kwestią sporną w serbskich relacjach z podmiotami zewnętrznymi, jak i z samym (według serbskiej Konstytucji z 2006 r. ciągle będącym częścią Republiki Serbii) Kosowem. Relacje na linii Kosowo – Serbia są jak stąpanie po rozżarzonych węglach. Paulina Czapiewska w swoim rozdziale pt. *Dwie drogi do niepodległości. Secesja Czarnogóry i Kosowa od Serbii*, uwagę zwraca, poza Kosowem, również na Czarnogórę (niepodległość w 2006 r.), porównując ich „dwie drogi do niepodległości” – pokojową i jednostronną (konfliktową). Secesja Czarnogóry przebiegała raczej na zasadzie stopniowych reform, które rozluźniać miały więzi z Serbią. W przypadku Kosowa problem jest bardziej złożony. Jeszcze przed ogłoszeniem niepodległości, Albańczycy i Serbowie nie byli w stanie przyjąć wspólnego stanowiska dotyczącego tego terytorium. Parlament Kosowa w 2008 r. proklamował niepodległość, co spotkało się z natychmiastową relacją Serbów, którzy złożyli wniosek o zbadanie legalności tej proklamacji przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości. Wnioski, które wysnuć można po przeczytaniu rozdziału Czapiewskiej, mówią jednoznacznie: stosunki Serbia – Czarnogóra są dobre, ale mit „serbskości” wywodzącej się z Kosowa pozostaje kością niezgody między Serbią a Kosowem. P. Czapiewska podsumowując swój artykuł, tworzy tabelę różnic między tymi dwoma państwami. Jest to niewątpliwą zaletą, gdyż systematyzuje wywód Autorki (s. 129-150).

Wzbogaceniem monografii jest również tekst dotyczący Kosowa w odniesieniu do procesu integracji Serbii z UE napisany przez Bobiego Bobeva. Osiągnięcie porozumienia między tymi dwoma podmiotami jest niezbędne dla procesu integracji europejskiej, co opisuje Autor. Rozdział ten jest ważny w kontekście dzisiejszej polityki zagranicznej i wewnętrznej Serbii oraz jej pozycji w środowisku międzynarodowym. Każdy z tekstów części wewnętrznej porusza problemy i kwestie aktualne oraz dyskutowane przez badaczy zajmujących się Bałkanami. Wiele zagadnień oraz autorów pozwoliła na poznanie różnych punktów widzenia, a jednocześnie dała czytelnikowi możliwość wyciągnięcia konkretnych, spójnych wniosków dotyczących mocnych i słabych stron Serbii w aspekcie wewnętrznym, ze zwróceniem uwagi na kontekst międzynarodowy.

Część druga monografii dotyczy relacji międzynarodowych Republiki Serbii, zaczynając od przedstawienia polityki zagranicznej i bezpieczeństwa tego państwa, co jest zasadne dla określenia priorytetów Serbii w stosunkach międzynarodowych. Od razu dostrzec można nieprzypadkowy wybór państw. W ramach relacji regionalnych, związanych z bezpieczeństwem, poruszone zostają te na linii Serbia – Chorwacja oraz Serbia – Albania. Zawieść może jednak skrótość przedstawienia relacji serbsko-bośniackich w recenzowanej monografii. Prawdo-

podobnie jest to spowodowane brakiem eksperta w tej dziedzinie. Kwestia Republiki Serbskiej w Bośni i Hercegowinie może stać się zagrożeniem dla bezpieczeństwa regionu. Można by pokusić się więc o przedstawienie tego aspektu. Niemniej jednak, przeanalizowano relacje z Albanią, które będąc niewątpliwie trudnymi w związku z Kosowem, mogą stanowić zagrożenie i są jednym z priorytetów Republiki Serbskiej. Kwestie ujęcia stosunków z Chorwacją oraz zasadność ich opisania w tej monografii zaś tłumaczy znaczenie bezpieczeństwa kulturowego i kształtowania serbskiej tożsamości.

Druga grupa zagadnień to stosunki z Rosją i Niemcami, które mogą stanowić wyraz dualizmu związanego z „wschodniością” i „zachodniością” Serbii, a jednocześnie wskazywać na istotne powiązania w przeszłości tych państw. Ostatnim poruszonym aspektem są relacje polsko-serbskie, co jest swego rodzaju ciekawostką, gdyż temat ten jest rzadko analizowany przez badaczy zarówno polskich, jak i zagranicznych.

Relacje bilateralne z Chorwacją analizuje Wiktor Hebda w rozdziale zatytułowanym *Miejsce Republiki Chorwacji w polityce zagranicznej Republiki Serbii po 2000 r.* Na początku przywołuje kwestie polityki zagranicznej Republiki Serbii, której szczegółowo rozdział poświęciła Anna Jagiełło-Szostak. Hebda wspomina o relacjach, m.in. z Bośnią i zauważa nasilające się po proklamacji niepodległości przez Kosowo tendencje separatystyczne. W dalszej części opisuje sinusoidę stosunków na linii Serbia – Chorwacja, wyznaczając konkretne okresy poprawy i pogorszenia (s. 227-244).

O analizę relacji z Albanią pokusiła się Agata Domachowska. Jak wskazuje Autorka, historycznie do konfliktów zbrojnych między Serbią a Albanią nie dochodziło. Albania nie uczestniczyła w sporach, które miały miejsce poza jej granicami, tym samym nie opowiadając się po żadnej ze stron. Nie budowała tym samym relacji z żadnym ze skonfliktowanych państw. Dzisiejsze relacje Serbii z Albanią mają charakter inny niż te, chociażby, z Chorwacją, czy Bośnią i Hercegowiną – co słusznie zauważa Domachowska. Stosunki między tymi państwami aktualnie są dość ograniczone, jednak władze serbskie, jak pisze Autorka, zdecydowały się na podjęcie dialogu dotyczącego współpracy gospodarczej, czy walki z przestępczością zorganizowaną. Agata Domachowska podsumowuje rozdział opisując to, co oba państwa łączy oraz dzieli, dzięki czemu pozwala czytelnikowi na przemyślenie prognoz dotyczących relacji Albanii z Serbią (s. 245-264).

Relacje serbsko-rosyjskie, serbsko-niemieckie oraz serbsko-polskie to trzy kolejne rozdziały, które prezentują specyfikę współczesnych relacji międzynarodowych Serbii. Poruszyć warto te dotyczące Rosji, gdyż wpływają one na utrudnianie procesu integracji europejskiej. Larysa Leszczenko, Autorka części, pt. *Współczesne stosunki serbsko-rosyjskie*, charakteryzuje specyfikę stosunków państw małych z mocarstwami. Jest to wstęp niezbędny, gdyż relacja tego typu odbiega od klasycznych stosunków „równy” z „równym”. Myślę, że zastosowanie tutaj terminu

pionek jest niezwykle trafne, a po przeczytaniu rozdziału pozostaje refleksja nad tym, czy aby Serbii nie określić mianem „konia trojańskiego” Federacji Rosyjskiej w Europie albo, co najmniej, państwem „nieprzeszkadzającym” Rosji w osiągnięciu swoich celów na Starym Kontynencie. Badaczka przedstawia relacje polityczne, ekonomiczne i kulturowe między tymi państwami. Triada serbskich zależności obejmuje energetykę, tożsamość oraz bezpieczeństwo. Co ciekawe, to właśnie energetyka, a nie odwoływanie się do „tożsamości słowiańskiej” jest aspektem aktualnie najistotniejszym (s. 187-204).

Relacje niemiecko-serbskie, inaczej niż te rosyjskie, omówione są z szerokim uwzględnieniem aspektu historycznego. Element ten wprowadza różnorodność, gdyż nie zniechęca czytelnika jednakową konstrukcją wszystkich tekstów. Kształt stosunków serbsko-niemieckich warunkuje sukces negocjacji akcesyjnych do UE, o czym wspomina Katarzyna Gelles w artykule *Stosunki niemiecko-serbskie między historią a współczesnością*.

Relacje polsko-serbskie determinowane są zaś przynależnością Polski do Unii Europejskiej oraz NATO. Stanowią dla polskiej polityki zagranicznej kwestię drugorzędną (s. 285). Pomimo to, ich poruszenie przez Mirosława Habowskiego jest urozmaicheniem aspektu zewnętrznego monografii i elementem nieoczywistym, co zwiększa atrakcyjność książki.

Praca pod redakcją naukową Anny Jagiełło-Szostak jest kompleksowym opracowaniem problematyki Republiki Serbii w odniesieniu do współczesnych stosunków międzynarodowych. Państwa bałkańskie, ich relacje z sąsiadami oraz mocarstwami zyskują na znaczeniu i mają coraz większy wpływ na politykę oraz bezpieczeństwo światowe. Należy stwierdzić, że w Polsce jest to obszar rzadko omawiany z perspektywy studiów zajmujących się bezpieczeństwem, czy polityką, zarezerwowany jedynie dla wąskiego grona bałkanistów. Wynikać to może chociażby z dotychczasowego braku kompleksowych opracowań dotyczących państw bałkańskich w kwestiach, które zostały wymienione w poprzednim zdaniu. Dlatego wielkim sukcesem jest zgromadzenie specjalistów z całej Polski oraz z zagranicy i stworzenie wieloaspektowej monografii podejmującej aktualną problematykę dotyczącą Republiki Serbii. Kwestie techniczne związane z podziałem recenzowanej pracy na dwie części ułatwiają znalezienie przez czytelnika interesującego go problemu. Monografia stanowi kompleksowe kompendium wiedzy, w którym autorzy skupili się na najważniejszych faktach oraz wydarzeniach. Monografia powinna uzupełnić listę wartościowych podręczników akademickich na kierunkach stosunki międzynarodowe, bezpieczeństwo międzynarodowe oraz dziennikarstwo. Język, którym posługują się autorzy spełnia normy naukowości, a styl rozważań jest przejrzysty, logiczny i zwięzły. *Republika Serbii. Aspekty polityki wewnętrznej i międzynarodowej* to niewątpliwym sukcesem Autorów, który cechuje dużą wartość merytoryczną.